
RAPPORT

KUNDE

Københavns Kommune

OPGAVE

**REVISION AF KOMMUNENS ARBEJDE MED
INDFRIELSE AF FORPLIGTELSER I 'DOGME 2000'**

RAPPORT NR.

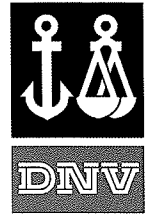
KBH-Dogme/05/05

UDARBEJDET AF

Lead auditor Søren Hald
Lead auditor Rikke Topp Petersen

København den 6. juni 2006

DET NORSKE VERITAS, DANMARK A/S

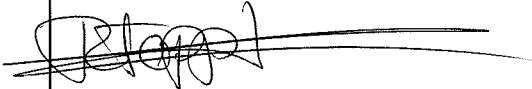

SAMMENFATNING

DNV har gennemført en revision af Københavns Kommunes efterlevelse af de opstillede mål i Dogme 2000.

Revisionen er gennemført den 22.-24. februar, 27.-28. februar, 1.-3. marts, 6.-7. marts, 10. marts, 13. marts og 23. marts 2006, hvor der er gennemført interviews med udpegede personer i Københavns Kommune.

Konklusionen er, at der er sket fremdrift på en række områder, eksempelvis økologisk kost, bæredygtige retningslinier og forankring af miljøarbejdet blandt kommunens borgere. Endvidere er det DNV's vurdering at Agenda 21 handlingsplanen og opfølgning heraf har styrket miljøarbejdet i kommunen.

UDARBEJDET AF	
Lead auditor Søren Hald	 Lead auditor Rikke Topp Petersen

1. FORMÅL

Formålet med revisionen er:

- at give en statusvurdering af kommunens præstation i forhold til de vedtagne mål
- at vurdere fremdriften i forhold til tidligere og
- at udpege eventuelle svagheder af betydning for det videre arbejde

2. REFERENCER

Oversigt over modtaget og indsamlet dokumentation fremgår af bilag 1 (se afsnit 7)

Vurderingen er baseret på:

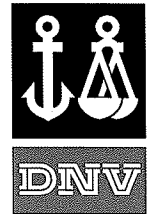
- **Dogme 2000** for kommuner og miljø, dateret 18. marts 2003
- Samarbejdsaftale om Dogme 2000 for kommuner og miljø, dateret 12. september 2000
- Revision af kommuners arbejde med indfrielse af forpligtelser fastlagt i 'Dogme 2000', dateret 25.05.00
- Referat fra den politiske styregruppe 19. december 2005
- Notat: Fortolkningspapir vedrørende Dogmerevision 2006, 5. oktober 2005

3. REVISIONSMETODE

Revisionen er gennemført ved interviews af nøglepersoner samt involverede ansatte i kommunen til efterprøvning af implementeringen. Omfang af interviews er fastlagt som en stikprøve, hvor udgangspunktet har været at se på et udpluk af aktiviteter/områder i alle forvaltninger. Derudover er der dels udleveret materiale som forberedelse til de planlagte interviews og dels er en række dokumenter modtaget i forbindelse med de enkelte interviews som underbygning. Denne rapport er derfor ikke et udtryk for et totalt overblik over de igangværende aktiviteter, men som et resultat af en stikprøve af enkeltaktiviteter i kommunens dækningsområde.

4. FORLØB AF REVISION

Revisionsforløbet indledtes med et møde med dogmekoordinator Lasse Kenborg og medarbejdere i Københavns Kommunes Miljøkontrol. På baggrund heraf er der i samarbejde med dogmekoordinatoren udvalgt områder og nøglemedarbejdere indenfor kommunens forvaltninger. Efterfølgende er relevant og tilgængelig dokumentation udleveret (se bilag 1). I forbindelse med revisionen er der modtaget supplerende materiale.

Selve revisionen gennemførtes som interviews af politikere og medarbejdere på alle niveauer i organisationen. I bilag 2 forefindes interviewliste.

Revisionen er gennemført under hensyntagen til den igangværende omstrukturering i Kommunen.

5. RESULTATER

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<p>1a Grønt regnskab udarbejdes årligt. Kommunens geografiske grænser ses som grænse om et lokalsamfund, der samlet er forpligtet på målsætningerne. Grønt regnskab omfatter derfor mindst kommunens egne bygninger, alle boligområder samt erhverv.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Der udarbejdes fortsat to grønne regnskaber - Københavnernes grønne regnskab og Københavns Kommunes grønne regnskab. • Københavnernes grønne regnskab offentliggøres også elektronisk. • Københavns Kommunes grønne regnskab dækker de kommunale bygninger, det vil sige daginstitutioner, skoler og andre kommunalt ejede bygninger. Københavnernes grønne regnskab omfatter boligområder og erhverv. • Der arbejdes hen imod en fremtidig anvendelse af de grønne regnskaber som et strategisk værktøj til opfølgning på miljøtiltag. <p>Konklusion: Fuld opfyldelse</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<p>1b Grønt regnskab skal gøre rede for udvikling i genanvendelse af affald og mindst omfatte forbrug af fjernvarme, elektricitet, gas, olie, trafik, grundvand og pesticider.</p>	<p>Københavns Kommunes grønne regnskab 2004</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der er redegjort for forbrug af varme, el og vand for de seneste 3 år og efter en ny metode, der sikrer en mere valid sammenligning af tallene fra år til år. • Olie benyttes i så lille omfang, at det ikke vurderes relevant at opgøre. • Der er i forbindelse med regnskabet ikke medtaget oplysninger om affaldssortering, hvilket skyldes, at for få institutioner har besvaret et udsendt spørgeskema. • Udviklingen i forbrug af pesticider er medtaget fra 1996-2004. <p>Københavnernes grønne regnskab 2004</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der er redegjort for forbrug af energi i form af el, fjernvarme og gas. Endvidere er den procentvise andel af energiforbrug frembragt ved vindkraft opgjort. • Olie benyttes i så lille omfang, at det ikke vurderes relevant at opgøre. • Der er redegjort for forbrug af vand fordelt på husholdninger, erhverv, institutioner og fritid samt til brandslukning, ledningsarbejder, utætheder og lignende. Forbruget er dels opgjort pr. indbygger pr. døgn og dels som et samlet forbrug. Derudover er forbruget fordelt på husholdningsaktiviteter angivet, og endelig er antallet af vandboringer (samt antal lukkede boringer pga. forurening) anført. • Der er redegjort for de samlede affaldsmængder samt for genanvendelsesprocenten fordelt på bygge- og anlæg samt erhverv og husholdninger. Endvidere er der anført data for indsamlede mængder af glas, papir, farligt affald, el-skrot og pap til genanvendelse (fra husholdninger) samt indsamlet husholdningsaffald fordelt på obligatoriske sorteringstyper. • Der er redegjort for biltrafikken opgjort som samlede antal kilometer pr. døgn samt den deraf følgende støjbelastning (omfatter både privat og offentligt kørte km). • Endvidere er udviklingen i antal kørte km på cykel, udviklingen i antallet af biler samt fordelingen mellem bil, cykel, gang og kollektiv trafik til arbejdspladser diskuteret. • Forbruget af pesticider på kommunens offentlige arealer er anført. <p>Konklusion: Fuld opfyldelse</p>

Mål i Dogme 2000	Resultater
<p>1c Grønt regnskab skal på basis af forbrugene oplyse områdets samlede bidrag til forureninger (f.eks. NOx og klimaændring (f.eks. CO₂)).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • I 'Københavnernes grønne regnskab 2004' redegøres der for udviklingen i CO₂- og NO_x-udledningen som følge af energiproduktion, affaldsforbrænding, transport og private virksomheder med eget produktionsanlæg. Tal for CO₂ vedrørende transport er dog ikke medtaget. • Tal vedrørende CO₂- og NO_x-området vil indgå i 'Københavnernes grønne regnskab 2005', da et mere avanceret program til beregning vil blive taget i anvendelse. • I 'Københavns Kommunes grønne regnskab 2004' er anført, at kommunen årligt udleder 110.000 tons CO₂ som følge af energiforbrug. Udledning som følge af affaldsbehandling og transport samt NO_x-udledning er medtaget i København Kommunes grønne regnskab, idet dette dækker hele den samlede udledning for det geografiske område. <p>Konklusion: Udbredt implementering gående imod Fuld opfyldelse</p>
<p>2a Agenda 21 omfatter det samlede lokalsamfund ligesom grønt regnskab.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Agenda 21-planen indeholder 5 overordnede temaer; bæredygtig byudvikling, ressourcer, miljø & sundhed, forankring samt fej for egen dør. • Med Agenda 21-planen er Dogmerne og Agenda 21 samlet, hvilket giver en systematisk tilgang til gennemførelse og opfølgning på miljøarbejdet i kommunen. • Ultimo 2005 er der udarbejdet en status på Agenda 21-planen inden for de 5 overordnede temaer og ligeledes med angivelse af realiseringen af Agenda 21-planen i kommunens 7 forvaltninger. <p>Konklusion: Fremdrift gående imod Udbredt implementering</p>
<p>2b Agenda 21 skal indeholde mål for ressourceforbrug og miljøbelastning, som bygger på princippet om økologisk råderum.</p>	<p>Ikke medtaget i Dogmerevisionen gennemført februar og marts 2006 grundet opstart af et projekt under Life-programmet, der har til formål at udvikle koncept for vurdering af økologisk råderum.</p>
<p>2c Agenda 21 I erkendelse af, at den offentlige sektor må påtage sig rollen som drivkraft i omstillingen til bæredygtighed, gælder særligt at:</p>	<p>Der er opstartet et projekt under Life-programmet, der har til formål at udvikle Dogme generelt, herunder at udvikle Dogme principperne samt revision af Dogme.</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<ul style="list-style-type: none"> • mindst 75 % af det offentlige fødevarerforbrug skal være økologisk 	<ul style="list-style-type: none"> • Fremdriften i forbrug af økologiske fødevarer er omfattet af en handlingsplan i Miljøkontrollen. • Baseret på en internetbaseret undersøgelse, som 72 % af kommunens 1.200 institutioner har svaret på, udgør det økologiske fødevarerindkøb 36 %. • En status over deltagere i Dogme økologiprojektet viser følgende deltagere med produktionskøkkener: <ul style="list-style-type: none"> - Daginstitutioner: 225 ud af 504 institutioner deltager - Kantiner: 14 ud af 53 institutioner deltager - Døgninstitutioner: 41 ud af 75 institutioner deltager - Plejehjem: 15 ud af 33 institutioner deltager - Skoleboder: 49 ud af 64 institutioner deltager - Idrætsanlæg: 4 ud af 25 institutioner deltager • En status over økologien i Københavns Kommune marts 2006 viser følgende økologiprocenter for de ovenfor nævnte deltagende institutioner: <ul style="list-style-type: none"> - Vuggestuer: 84 % - Børnehaver: 76 % - Integrerede institutioner: 84 % - Kantiner: 60 % - Døgninstitutioner: 79 % - Plejehjem: 55 % - Skoleboder: 54 % - Idrætsanlæg 0 % • Økologiprojekterne har udover indførelse af økologiske fødevarer skabt et overblik over kostsammensætningen og hvorvidt den er dækkende ernæringsmæssig. • Ifølge udsagn er prisen en af de barrierer der er for overgang til økologiske fødevarer såvel som manglende kendskab til indkøb af økologiske varer. • Det opleves som positivt, at det for flere af kommunens institutioner er lykkedes at få kosten omlagt til økologisk uden overskridelse i kostbudgettet. Det er bl.a. lykkedes på institutioner, hvor beboerne aktivt hjælper til i køkken/kantine. • På plejehjem kan en barriere også være beboernes ønske om traditionel mad set i forhold til målgruppens særlige kostbehov. • Kommunen har indtastet økologidata for mindst 70 % af kommunens institutionstyper med køkken eller kantine senest 1. marts 2006. • Københavns Kirkegårde har afholdt kurser i økologisk madlavning for deres medarbejder. <p>Delkonklusion: Fremdrift gående imod Implementering</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Pesticider skal ikke anvendes • kommunen skal efterleve miljømæssigt bæredygtige retningslinier inden for bygge- og anlægsområdet 	<ul style="list-style-type: none"> • Vej & Park er det eneste sted, hvor der er et kommunalt forbrug af pesticider, og der pågår en afviklingsplan, der skulle være gennemført med udgangen af 2006. Der anvendes kun pesticider ved dispensation. I forbindelse med udarbejdelse af Grønt Regnskab er kommunen dog blevet opmærksom på, at Vej & Park anvender en begrænset mængde pesticider til bekæmpelse af bjørneklo. • Der er udarbejdet en handlingsplan for nedbringelse af pesticidforbruget hos private i kommunen. Der skal udarbejdes strategi/plan (over 5 år) for nedbringelse af belastningen af grundvandet forårsaget af anvendelse af pesticider. Målet er gennem strategien at få et kvantificerbart mål. Vanløse med 20.000-30.000 borgere anvendes som pilot-området i forbindelse med en undersøgelse af det private pesticidforbrug. <p>Delkonklusion: Udbredt implementering gående imod Fuld opfyldelse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Borgerrepræsentationen vedtog den 23. februar 2006 nye retningslinier for miljø i byggeri og anlæg (3. generation), der træder i kraft den 1. april 2006. Med retningslinierne er opstillet nogle minimumskrav inden for temaerne; miljørigtig projektering, energiforbrug, materialer, vand og afløb, byrum og natur, affald, støj, indeklima og byggepladsen. 'Miljø i byggeri og anlæg' indeholder desuden anbefalinger og forslag til virkemidler inden for de nævnte 5 temaer. • De nye retningslinier er gældende for nybyggeri og større ombygningsarbejder, såvel som for alt byggeri og byfornyelse, der støttes af kommunen. Revidering af retningslinierne skal ske senest i 2009. • Et nyt IT-værktøj KK Planner (digitalt), der kan anvendes både til planlægning af nybyggeri og renovering, er ikke taget i brug endnu grundet tekniske vanskeligheder i forbindelse med implementeringen. Der er store forventninger til værktøjet. Værktøjet forventes at lette arbejdet meget, og tager også højde for økonomi/sociale forhold/miljø i en sammenhæng. Kursusforløb skal igangsættes. • I forbindelse med miljøvurdering af indstillinger forventes det, at retningslinierne vil få en central placering i fremtidige indstillinger vedrørende byggesager. • Der er givet udtryk for, at retningslinierne typisk kræver større investeringer i anlægsfasen, men at det spares i forbindelse med drift, hvorfor det er vigtigt at se på totaløkonomien i et projekt. • Det har ikke gennem nærværende revision været muligt at klarlægge, hvordan det sikres, at retningslinierne også efterleveres i praksis, eksempelvis ved byggesagsbehandlingen og/eller tilsynet med byggeriet. Det anslås, at ca. 95 % af de projekter der gennemføres efter de gamle retningslinier opfylder minimumskravene. <p>Delkonklusion: Udbredt implementering gående imod Fuld opfyldelse</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<ul style="list-style-type: none"> • alt planarbejde har bæredygtighed som overordnet mål 	<ul style="list-style-type: none"> • Der er stor kontakt til borgerne igennem høringsrunder vedrørende planarbejdet. • Ved større planopgaver nedsættes styregrupper, hvor f.eks. medarbejdere fra Miljøkontrollen deltager for herigennem at bidrage med faglig viden og ekspertise. • Kommuneplan 2005 er godkendt i december 2005 efter en forudgående høringsperiode, hvor der blandt andet har været afholdt 3 borgermøder og et orienteringsmøde for lokalråd, organisationer og foreninger med videre. Samlet har ca. 170 borgere og repræsentanter fra organisationer med videre deltaget. Kommuneplanen afsætter 2 pejlemærker for den fremtidige udvikling: København som en international storby med en stærk byidentitet og København som en by med livskvalitet. • En ny grundvandsplan har været i høring og er efterfølgende fremlagt og godkendt af Borgerrepræsentationen i november 2005. I grundvandsplanen redegøres for kortlægning af grundvandsressourcen, for planlagt og gennemførte tiltag, for bevarelse af grundvandet samt for perspektiver fremover inden for forskellige indsatsområder. • Strategisk miljøvurdering er implementeret medio 2005. Der er eksempelvis foretaget en miljøvurdering af forslag til Københavns kommuneplan 2005 med fokus på to af kommuneplanens emner: Trafik og byudvikling. Miljøvurderingen i Kommuneplan 2005 er et udkast til en model for fremtidige miljøvurderinger af planer. • Ved udarbejdelse af lokalplaner udarbejdes der en redegørelse for om der skal foretages en miljøvurdering. <p>Delkonklusion: Udbredt implementering gående imod Fuld opfyldelse</p>

Mål i Dogme 2000	Resultater
<ul style="list-style-type: none"> • der skal være udformet en miljømæssig, bæredygtig indkøbspolitik 	<ul style="list-style-type: none"> • Der er udformet en indkøbspolitik med beskrivelse af miljøkrav. Internt er der dog tvivl om, hvorvidt politikken kan betegnes som værende bæredygtig. • Der er opstillet målsætning vedr. miljøhensyn i forbindelse med indkøb i udkastet til Agenda 21-planen (miljøcertificerede leverandører, vægtning af miljøhensyn, krav til indhold af uønskede stoffer og lignende). • I alle (EU-udbud) indarbejdes der miljøkrav. Medarbejder hos Miljøkontrollen deltager i fastlæggelsen af kravene i disse aftaler. Som udgangspunkt vægtes miljø med 20 %. • Det er et mål at 70 % indkøbes via indkøbsaftaler i 2005, jf. Indkøbsstrategien 2004-2007. Ca. 15 - 20 % indkøbes i dag via indkøbsaftaler. Ifølge udsagn kan den relativt lave andel af indkøb via indkøbsaftaler skyldes manglende bevidsthed om kommunens 'Skal-aftaler'. Andre forhold kan være, at man som decentral indkøber har gode relationer/erfaringer med eksisterende leverandører. • Ifølge et kvalificeret skøn er ca. 40 % af kommunens leverandører miljøcertificerede – målet er 80 %. • Informationsmateriale vedrørende krav i forbindelse med indkøb er under udarbejdelse og udsendes til eksterne samarbejdspartner og til de decentrale indkøber i kommunen medio 2006. Dette skulle gerne øge fokus på indkøb via indkøbssystemet og de gældende aftaler. <p>Delkonklusion: Fremdrift gående imod udbredt implementering</p> <p>Samlet konklusion: Udbredt implementering</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<p>3a Miljøarbejdet skal forankres Boligområderne skal inddrages i udarbejdelse af lokale Agenda 21'ere</p>	<p>Agenda 21 centre</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der er oprettet Agenda centre i fem bydele i København: Sundbyøster, Bispebjerg, Indre Nørrebro, Vesterbro og Valby. Desuden er der tre satellitter: Ydre Nørrebro, Indre Østerbro og i Kgs. Enghave. • Der er foretaget en evaluering af de 3 Agenda 21 centre og 2 satellitter, som startede først; Bispebjerg, Indre Nørrebro og Sundbyøster med konklusion om, at de er kommet godt fra start, men at de fremover bør arbejde mere strategisk og fokuseret med henblik på at få mest miljø for pengene. • Det er revisionens opfattelse, at centrene har fået godt fat, og at der er gennemført en lang række aktiviteter i lokalområdet i henhold til arbejdsprogram og årsplaner, der er med til at forankre miljøarbejdet i kommunen, for eksempel 'Villa-check' i Valby og informationsavis på Christianshavn. • Det er centrene opfattelse, at de fungerer som bindeled mellem borgere og kommunen, og har til opgave at skabe forståelse og sammenhæng for borgerne i forhold til de tiltag, der sættes i værk fra kommunens side. Det er centrene opfattelse, at de ser sig selv som en tillægsressource for de forskellige aktiviteter, der sættes i værk af forvaltningerne. <p>Miljøpris</p> <ul style="list-style-type: none"> • Københavns Miljøpris 2005 er givet til Anne-Sophie Villumsen, Frisør Zenz, der har arbejdet med løsning af miljø- og arbejdsmiljøproblemer inden for frisørbranchen. På baggrund af arbejdet er der oprettet grønne fag på landets frisørskoler og der er ligeledes oprettet en inspirationsgruppe for Københavns frisører i samarbejde med Københavns Miljønetværk og Bispebjerg Miljøcenter. <p>Miljøfestival</p> <ul style="list-style-type: none"> • Miljøfestival er afholdt for 9. gang med de 30-35 årige børnefamilier som målgruppe med centrale samt 8 lokale festivaler. Resultatet for 2005 var positivt mål på antallet af deltagere. En opfølgning fra 2005 danner baggrund for arbejdet med forbedring af miljøfestivalen for 2006. <p>Miljøtrafikuge</p> <ul style="list-style-type: none"> • Den 6. miljøtrafikuge er afholdt med henblik på at skabe debat og opmærksomhed på miljø- og trafikproblemerne i kommunen. Blandt andet inkluderede det 3 bilfrie dage i København. • Kommunen har udstukket rammerne og implementering af aktiviteter er sket lokalt. Herunder er der bevilget tilskud til og gennemført 25 trafikforsøg. En del af disse forsøg er efterfølgende gjort permanente. • Der er efterfølgende gennemført interview undersøgelse af 800-900 beboere i København, hvor kendskabet til afholdelse af miljøtrafikugen var 80 %, ønsket om at afholdelse igen var 81 % samt at 89 % havde kendskab til de bilfrie dage. • Miljøtrafikugen afholdes ikke i 2006.

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
	<p>Samkørsel og delebilsordning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontakt er etableret til 18 større virksomheder (> 500 ansatte) i København med henblik på samkørsel via 'Pendlernet'. 350 er tilmeldt Delebilsordning er under opbygning flere steder i kommunen. Ordningen vokser med stor hast i øjeblikket. <p>Grønt diplom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der er bevilget penge til promovning af Grønt Diplom ordningen. I 2005 har der været fokus på både almene og andelsboliger, men det har dog her vist sig vanskeligt. Lejerbo har haft Grønt Diplom kurser i deres kursuskatalog, men ingen beboer tilmeldte sig kurserne. • Grønt Diplom ses som en mulighed for styrkelse af kommunikationen mellem kommunen og boligselskabet, og det ses som en direkte understøtning af dogmet om lokal forankring. <p>Kvarterløft</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunen har i 2004 igangsat 2 nye områdefornyelsesprojekter i Mimersgadekvarteret inkl. Mjølnerparken (4 fokusområder: kultur/fritid/unge, erhverv/beskæftigelse, kvartermiljø/boligmiljø og livskvalitet/sundhed/miljø) og Øresundskvarteret (6 kerneprojekter; musik, kultur og idræt, kvartermiljø, boliger, parker og grønne rum samt trafik). • Kommunen har endvidere 2 kvarterløft i gang i Nørrebro Park Kvarter og Nordvestkvarteret samt kvarterløftlignende projekter i Tingbjerg/Utterslevhuse og Remisevænget/Hørgården/Dyvekevænget. • I forbindelse med kvarterløftprojekter er borgerne inddraget og har stor interesse i projekterne. For eksempel har der været møde ca. 250 borgere op (heraf ca. 30 med anden etnisk baggrund end dansk) til det første borgermøde. Resultatet heraf var ca. 500 idéforslag til udvikling af Mimersgadekvarteret, der har medført prioritering af 120 forslag. • Kvarterløftsprojektet i Tingbjerg har endnu ikke konkretiseret miljøindsatsen. Nogle aktiviteter er dog gennemført, eksempelvis opsætning af individuelle vandmålere, etablering af nærmiljøstationer. • I forbindelse med kvarterløftprojekterne samarbejdes der med de lokale Agenda 21-centre i området. For eksempel er Agenda 21-center Sundbyøster behjælpelig med miljøviden til Kvarterløft Øresundskvarteret og er endvidere repræsenteret i styregruppen for kvarterløft med henblik på at tilføre en miljømæssig vinkel til projekter <p>Integration</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunen har gennemført 8 projekter om miljø for københavnere med anden etnisk baggrund end dansk, for eksempel et kommunikationsprojekt samt uddannelse af renovationsmedarbejdere. • Der pågår 7 projekter vedrørende integration, herunder et projekt, hvor kvinder med anden etnisk baggrund end dansk besøger kvinder med anden etnisk baggrund end dansk og vejleder om ressourceforbrug og affald. • De 5 lokale Agenda 21-centre og de 3 satellitter arbejdere endvidere med integrationsprojekter, herunder for eksempel cykelkursus for kvinder med anden etnisk baggrund og formidling af miljøforanstaltninger.

Mål i Dogme 2000	Resultater
	<p>Støttmuligheder</p> <ul style="list-style-type: none"> • 14 ud af 31 projekter opnåede i 2005 støtte gennem Den Byøkologiske Fond til støtte af byøkologiske projekter til styrkelse af den byøkologiske udvikling i København. • 8 ud af 9 projekter opnåede i 2005 støtte gennem Agenda 21-puljen, det vil sige til støtte af lokale miljøarbejde i bydele uden et Agenda 21-center. • Der er gennemført en evaluering af Agenda 21-pulje med fokus på forankring af miljøarbejdet gennem det finansierede projektarbejde. <p>Konklusion: Udbredt implementering</p>
<p>3b Miljøarbejdet skal forankres Erhvervslivet skal indtages på formaliseret måde i udvikling af bedre miljø. Landbrugsjord skal eksempelvis aktivt søges dyrket økologisk.</p>	<p>Københavns Miljønetværk</p> <ul style="list-style-type: none"> • Københavns miljønetværk har 159 medlemmer fordelt på 22 forskellige brancher. 56 nye medlemmer kom til i 2005. De lokale Agenda 21-centre er involveret i 'rekruttering' af nye medlemmer til netværket. • Der har i 2005 været afholdt 16 arrangementer med deltagere fra 496 forskellige virksomheder med fokus på grønne butikker/kontorer (affald, kemi, ressourceforbrug/energi). Dette fokus har betydet en nedprioritering af industrivirksomheder og deltagelsen i temamøder fra disse virksomheder har derfor været faldende. • Der er dannet 5 netværksgrupper (industri, auto, handel, kontor, etniske butikker) og fremover vil der være fokus på arrangementer inden for disse grupper. • Igennem projektet 'Grøn butik' har 82 butikker, hovedsageligt cafeer og restauranter tilmeldt sig Københavns Miljønetværk. En generel checkliste (ønsket er at udarbejde en branche-specifik checkliste) til opfyldelse af kravene til at erhverve grønt diplom er udarbejdet. Miljøkontrollen er behjælpelig med gennemgang af kravene i forbindelse med besøg. Det forventes, at de første får diplom ultimo 2006. • Efter udsagn er miljønetværket en god ide, godt initiativ, positivt. Et udsagn har været, at man i fremtiden bør have fokus på at medlemmerne af netværket er på meget forskellige step i miljøarbejdet. Eksempelvis savner de virksomheder, som har erfaring med miljøarbejde, herunder miljøledelse, arrangementer. <p>Integration</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunen har gennemført 8 projekter for københavnere med anden etnisk baggrund en dansk, herunder projektet 'miljønet for etniske butikker', hvor der uddannes 9 miljøambassadører, der har til opgave at besøge etniske butikker og fortælle om ressourceforbrug og affaldssortering. <p>Konklusion: Fremdrift gående imod Udbredt implementering</p>

<i>Mål i Dogme 2000</i>	<i>Resultater</i>
<p>3c Miljøarbejdet skal forankres Kommunens egne forvaltninger og institutioner skal over tid miljøcertificeres og miljøarbejdet inddrages i virksomhedsplaner, personalepolitik m.m.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Der arbejdes med at indføre 'Grønt Budget', hvor hver forvaltning fastsætter grønne budgetmål for at sikre at kommunen, samlet set, lever op til nogle højt prioriterede fælleskommunale miljømål. De prioriterede miljømål bliver miljøledelse og økologi for budgettet 2006. • Ud af kommunens ca. 1.200 institutioner er i alt 49 miljøcertificerede. 20 af certificeringerne er ny-certificeringer for 2005. • Der er opstillet målsætning i Agenda 21-plan vedr. miljøledelse i kommunens institutioner med mål om at kommunens institutioner (eksklusive de selvejende institutioner), skal være miljøcertificeret inden udgangen af 2008. Certificeringsomkostningerne finansieres gennem konvertering af Energipuljen. • Der er afsat midler til ansættelse af en koordinator til at understøtte arbejdet i kommunens 7 forvaltninger med hensyn til implementering af miljøledelse. • Der er mange gode eksempler på praktiske miljøtiltag i de enkelte forvaltninger. • Ikke alle kommunens forvaltninger/afdelinger har udarbejdet en plan for implementering af miljøledelse. Det skyldes eksempelvis at der er organisationsudviklingsprocesser i gang, og i tilknytning hertil skal nogle enheder flytte adresse m.v. Andre årsager kan ifølge ud-sagn være manglende ressourcer og fokusering på andre områder. Eksempelvis er der på plejehjems området stigende krav til forbedring af arbejdsmiljøforholdene (bl. a. bedre pladsforhold omkring senge, toilet og bad etc.), som også kræver mange ressourcer. • Kursus for politikere og øvrige beslutningstagere er under overvejelse. <p>Konklusion: Fremdrift gående imod Udbredt implementering</p>

Nedenfor ses grafisk fremstilling af konklusionerne ovenfor:

	Menneskets påvirkning af naturen skal måles	Der skal udarbejdes en plan for forbedring af miljøet: Agenda 21	Miljøarbejdet skal forankres
Fuld opfyldelse	1a 1b 2004 1c 2004		
Udbredt implementering		2a 2004	2c 2004 3a 2004 3b 3c 2004
Fremdrift		2004	
Fundament etableret			
		2004	

6 BEMÆRKNINGER, ROSVÆRDIGE FORHOLD OG SVAGHEDER

1. Det er positivt at opleve, at medarbejdere oplever at Dogme samarbejdet for Københavns Kommune har medført, at miljø er sat i fokus og dermed har skabt fremdrift og udvikling inden for miljøområdet. Samtidigt er der givet udtryk for, at Dogme samarbejdet har medført, at det er blevet mere acceptabelt af vise, hvor det ikke går godt. Ligeledes er der givet udtryk for, at Dogme samarbejdet er givtigt, idet det medfører sparring på det faglige område.
2. Det er positivt, at der fremover i det grønne regnskab vil blive lagt vægt på mål, der er miljømæssige, politiske og økonomisk vigtige, således at det grønne regnskab styringsmæssigt kan anvendes mere effektivt og blive mere handlingsorienteret
3. Der bør fokuseres på, hvorledes de enkelte forvaltninger kan få 'ejerskab' til det grønne regnskab med henblik på forbedring af datakvaliteten. Herunder at nødvendige aflæsninger foretages, at dataudsving analyseres og at alle indberetninger foretages.
4. Der er udtrykt bekymring for, hvorledes miljøbesparelser skal kunne dokumenteres, når der for eksempel er fælles vand- og elmålere for forskellige organisationer (typisk i etagebyggeri) og det vil kræve en betydelig investering, såfremt dette skal ændres for at kunne sikre styring af ressourceforbrug og besparelser.

5. Det bør overvejes, hvorvidt det er muligt at simplificere begreberne der anvendes på miljøområdet i kommunen; Dogme, Agenda 21, bæredygtighed, økologisk råderum, miljø m.v.
6. Agenda 21-handlingsplanen giver en systematisk tilgang til gennemførelse og opfølgning på miljøarbejdet i kommunen. Det vurderes at implementeringen af Dogmerne i Agenda 21 handlingsplanerne, vil styrke Københavns Kommunes tilgang til Dogme arbejdet.
7. Det vurderes, at Agenda 21-handlingsplanen er meget omfangsrig og det kan overvejes om en reduktion i antallet af aktiviteter vil kunne øge fokus og sikre en løbende opfølgning på tiltagene. Samtidig kunne en tematisering af planen, for eksempel med Børn & Unge som tema, overvejes for herved at sætte fokus på, hvor der fås mest miljø for pengene.
8. Der er udtrykt opbakning til Agenda 21-planen fra flere forvaltninger. Der er dog udtrykt bekymring for og stillet spørgsmålstejn ved, hvordan mål i Agenda 21-planen skal gennemføres inden for den planlagte tid på grund af manglende interne ressourcer, herunder for eksempel projektet vedrørende indførelse af miljøledelse.
9. Det anses som positivt, at der er indført grønne budgetter som styringsredskab i kommunen. Der bør dog overvejes, hvorledes der kan skabes en større sammenhæng mellem de grønne budgetter og Agenda 21 planen som helhed.
10. Der bør fokuseres på, hvorledes de enkelte forvaltninger kan få 'ejerskab' til kommunens overordnede mål samt hvorledes der skal ske opfølgning, når målene ikke nås.
11. Det vurderes, at det bør overvejes, hvorledes det kan sikres, at miljø prioriteret på lige fod med øvrige aktiviteter i kommunen, for eksempel i forbindelse med afholdelse af møder.
12. Det vurderes at være vanskeligt for indkøbsfunktionen at sikre en overholdelse af kravene om at hæve andelen af indkøb via indkøbsaftaler fra nuværende 15 - 20 % og til målet om 70 % i 2007 såvel som kravet om at øge andelen af miljøcertificerede leverandører fra nuværende ca. 40 % til målet om 80 %.
13. Der er udtrykt bekymring for, at der ikke er gennemført et projekt som afprøvning af de nye retningslinier inden for miljø og byggeri inden implementering.
14. Endvidere er der udtrykt bekymring for bygningstilstanden flere steder vil kunne medføre øget udgifter i relation til energiforbruget, idet tekniske installationer, herunder brand og ventilation, flere steder er utidssvarende og i en sådan stand, at der må påregnes en snarlig udskiftning.

15. Der er udtrykt opbakning til økologiprojektet fra flere forvaltninger, men samtidig vanskelig at gennemføre i relation til prioritering af andre opgaver. Der er dog samtidigt givet udtryk for og stillet spørgsmålstejn ved, hvordan målet i Agenda 21-planen vedrørende økologi skal gennemføres uden at det sker på bekostning af andet, såfremt de enkelte forvaltninger selv skal finansiere omlægningen.
16. Det er konstateret, at der er behov for en forankringsstrategi, herunder målbarhed for forankring med henblik på at sikre, at forankringsarbejdet sker i relation til Københavns Kommunes overordnede mål på miljøområdet, for eksempel forankringsarbejdet i de lokale Agenda 21-centre i relation til København Kommunes overordnede miljømål. Dette også i relation til, at der på nuværende tidspunkt ikke er bevilget midler til videreførelse af Agenda 21-centre og satellitter efter 2007. Det vurderes, at Agenda 21-centrene er velfungerende bindeled mellem kommunen og borgerne.
17. Det kunne overvejes, hvorledes organisationen omkring fremtidige miljøvurderinger kan støttes, således at miljøvurderinger inddrages som en naturlig del af arbejdet og ikke som en efterfølgende aktivitet.

7 BILAG

Bilag 1: OVERSIGT OVER MODTAGET DOKUMENTATION

- Københavnernes Grønne Regnskab 2004
- Københavns Kommunes Grønne Regnskab 2004
- Københavns Agenda 21, 2004-2007 – status for mål og aktiviteter, udkast, 8. december 2005
- Environmental policy for Copenhagen, marts 2005
- Nye miljøhistorier fra København – Europas Miljøhovedstad, 2004
- Miljøhistorier fra København – Europas Miljøhovedstad, 2005
- Sakset, Københavns Kommune Teknik- og Miljøforvaltningen, uge 7
- Får du noget ud af dit miljøarbejde, 6 indsatsområder med stor miljøeffekt, Miljøkontrollen
- Resultater af 'Dogme Økologi Projektet for plejehjem i Københavns Kommune år 2004-2005' (pilotprojekt), 15. august 2005
- Økoxpress - plejehjem, nr. 4, juni 2005
- Økoxpress - kantiner, nr. 5, november 2005
- Økoxpress - daginstitutioner, nr. 5, november 2005
- Kostpolitik for ældre, 05/2004
- Handlingsprogram 'Pesticider' (5030321), Miljøkontrollen, dateret den 25.01.2006
- Københavns Kommunes Indkøbspolitik, maj 2003
- Svanen og Blomsten er opskrift på et bedre miljø, Miljømærkesekretariatet
- Notat: Ændring af retningslinier 'Miljø i byggeri og anlæg', 16. december 2005
- Miljø i byggeri og anlæg, udkast (gældende fra 1. maj 2006)
- Projektansøgninger til Puljen til bl.a. Agenda 21 (10 mio kr puljen) og Miljøpuljen (3 mio kr puljen), Møde i forligskredsene torsdag den 22. september 2005
- Evaluering af Agenda 21 puljen, Miljøkontrollen, Københavns Kommune, November 2005
- Evaluering af Københavns Kommunes tre Agenda 21 centre og satellitter, marts 2005
- Beretning for Agenda 21 Center Indre Nørrebro 2005,
- Notat: Resumé af de 9 ansøgninger samt Miljø- og Forsyningsforvaltningens indstilling til disse, 13. juni 2005
- Beslutningsprotokol for møde i Københavns Kommunes Byøkologiske Fond, mandag den 25. april 2005.
- Indstilling om evaluering af miljøfestival 2005 og generelle retningslinier for Miljøfestival 2006, 31. august 2005
- CD og folder fra Miljøfestival 2005
- Notat: Miljøkontrollens integrationsindsats, 28. februar 2006
- Handlingsprogram 'Miljø og integration' (6040302), Miljøkontrollen, dateret den 17.02.2006
- Indbydelse: Integrations- og beskæftigelsesprojekt i Mimersgadekvarteret, reception d. 17. marts
- Information: Sådan skal din butik sortere affald, 2 sprog

- Information: Forskelligt affald i din butik, 2 sprog
- Årsstatusrapport 2005, Københavns Miljønetværk
- Grøn butik, ... du behøver ikke at være en hellig ko for at handle rigtigt!, Københavns Miljønetværk
- Tænder du også på netværk, Københavns Miljønetværk
- Kemiagent bly og hans kviksølvhund kvik, Københavns Miljønetværk, 2004
- Information: Københavns Miljøpris 2005, Hvem skal have Københavns Miljøpris 2005
- Håndbog, Grønt Diplom til alle typer boligforeninger – for bedre miljø og økonomi,
- Information: Oversigt over igangværende miljøledelse i kommunens forvaltninger, maj 2005
- Indstilling: Grønne budgetter i Københavns Kommune, den 28. april 2005
- Forslag til budget 2006
- Københavns Kommunes grundvandsplan 2005
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Partipolitiske udtalelser
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Hovedstruktur
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Rammer for lokalplanlægning
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Byudviklingsstrategi
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Bydelsplan for Valby
- Forslag til Københavns Kommuneplan 2005, Miljøvurdering
- Affaldsplan 2008
- Nyhedsbrev til beboere i Kgs. Enghave som sortere bioaffald, december 2005
- Affaldshjul, 'Ud med kemien'
- Virksomhedsplan 2006, Vej & Park
- P-guide, Parkering København
- 3 år med kvarterløft Nord-Vest, Kvarterløft NV, september 2004
- Trafik og grøn plan NV, Kvarterløft NV, juni 2003
- På vej mod en bæredygtig bydel, Trafik og Bymiljø, Kvarterløft NV, 2004
- På vej mod en bæredygtig bydel, Byfornyelse, Kvarterløft NV, 2004
- Kvarterplan 2005, Områdefornyelsen i Øresundsvejkvarteret, juni 2005
- Avis: Øresundsvejkvarteret, Områdefornyelse, 2006
- Avis: Øresundsvejkvarteret med liv og musik, 2005
- Byfornyelsesprogram for områdefornyelsen i Mimersgadekvarteret, maj 2005
- Avis: Mimersgadekvarteret, Områdefornyelse, Kvarterløftsekretariatet, 2004
- Nyhedsbrev: Tingbjerg - Utterslevhuse på vej, nr. 22, februar 2006
- Projektavis, Tingbjerg - Utterslevhuse på vej, nr. 4, december 2005
- Håndbog for vejlav, Bispebjerg Bydel, 2004
- Ny tagbolig som levenergi byggeri, Agendacenter Sundbyøster
- Resultater fra HUR's Elektroniske spørgeskemaundersøgelse blandt delebilister i Hovedstadsregionen, August-September 2005, version 1.2, 8. november 2005
- Almindelige arbejdsbeskrivelser, driftsmanual for gartnerisk vedligeholdelse
- FAB, Fælles Arbejdsbeskrivelser, januar 2006
- Københavns Kommunes Kursuscenter, 2. halvår 2006
- Miljøregnskab 2004, Statens Serum Institut

- Evaluering af Københavns kommunes tre Agenda 21 centre og satelitter
- Grøn avis, Lokal Agenda 21 på Christianshavn, 2005
- Grøn Valby – dit lokale agenda 21 center, arbejdsprogram 2005-2007
- Grøn Valby – dit lokale agenda 21 center, årsplan 2006
- Grøn Agenda Valby – dit lokale agenda 21 center
- Grøn Agenda Sydhavn – dit lokale agenda 21 center
- Arbejdsprogram for Agendacenter Sundbyøster, november 2003
- Arbejdsprogram 2006 Agendacenter Sundbyøster
- Skal vi arbejde sammen om miljø lokalt? – for eksempel om en god skolevej?, Agendacenter Sundbyøster
- Årsberetning 2004, Agendacenter Sundbyøster
- Grøn Vesterbro, Vesterbro Agenda 21 strategi & plan, arbejdsprogram og årsplan, november 2005
- Grøn Vesterbro, Det første år, årsberetning 2005

Bilag 2: INTERVIEWLISTE

Teknik- og miljøforvaltningen

Poul Hansen
Annette Egetoft
Mads Teisen
Erik Jørgensen
Jørgen Lund Madsen
Mariann Anderson
Hans Christian Christiansen
Hjalte Aaberg
Greta Nedergaard
Tøger Nis Thomsen
Henrik Winther Nielsen
Lene Mårtenson
Ole Bach
Anders Møller
Michèle B. Lundskær
Ole Suadicani
Faris S. Abdali
Ulrik Winge
Willy Andreae
Klaus Bonderup Petersen
Jan Axlev
Niels Starck
Lene Bjerg Nielsen
Annette Lennartz
Anne Marie Larsen
Pernille Svenstrup
Morten Seltoft
Sune Skovgaard
Lasse Kenborg
Mette Koch

Uddannelses- og Ungdomsforvaltningen

Per Quade
Sine Midtgaard Hansen
Yvonne Bakic
Lina Maria Johnson

Socialforvaltningen

Flemming Nielsen
Simon Karotki, Socialforvaltningen

Sundheds- og Omsorgsforvaltningen

Mogens Lønborg
Susanne Westergren
Jesper Fisker

Kultur- og Fritidsforvaltningen

Økonomiforvaltningen

Anker Oesten
Susanne Westhausen
Christian Steenstrup Braad

Politikere

Jesper Schou Hansen, medlem af Teknik- og miljøudvalget
Johannes Nymark, medlem af Teknik- og miljøudvalget

Andre

Anja Puggaard, Agenda 21-center Sundbyøster
Tina Under, Valby Agenda Center
Rikke Kruse, Grøn Agenda Christianshavn
Erik Jørgensen, Agenda 21-center Nørrebro
Lisbeth Simonsen, KMEK
Niels Birk, Grøn Vesterbro
Kim Røssel, Områdefornyelse Øresundsvej
Peter Christensen, Områdefornyelse, Mimergade/Heimdalsgade
Bente Larsen, Kvarterløft Tingbjerg
Lise Holm Seerup, Statens Serum Institut
Betina Fellow, HeFe Consult

Telefoninterview

Per Schultze, Kvarterløft NV

Ekstra interview

Thomas Christensen, Teknik- og Miljøforvaltningen
Bjørn Brix Pedersen, Teknik- og Miljøforvaltningen

Ikke afholdte planlagte interview (efter aftale med Miljøkontrollen)

Martin Geertsen, Kultur- og Fritidsudvalget
Malene Lind, Socialforvaltningen
Helene Jørgensen, Teknik- og Miljøforvaltningen
Anne Marie Brix, Teknik- og Miljøforvaltningen
Helge Vagn Jacobsen, Økonomiforvaltningen
Palle-Michael Nygaard Pedersen, Specialinstitution